

**Національний університет біоресурсів і
природокористування України**

**Кафедра туристичного та готельно-ресторанного бізнесу і
консалтингу**

**ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ В
ДОРАДНИЦТВІ**

методичні рекомендації до вивчення дисципліни
для здобувачів другого (магістерського) рівня освіти
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальності 073 «Менеджмент»,
освітньої програми «Дорадництво»

Київ – 2020

УДК 331.107.1:37.04:378.4

Викладено методичні вказівки до вивчення дисципліни “Організація навчання в дорадництві” для здобувачів другого (магістерського) рівня освіти галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 073 «Менеджмент», освітньої програми «Дорадництво»

Схвалено на засіданні кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу і консалтингу (протокол № 2 від 16 вересня 2020 року.)

Рекомендовано вченою радою Навчально-наукового інституту неперервної освіти і туризму Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 1 від 16 вересня 2020 року).

Укладачі: к.е.н., доц. І.П. Кудінова

Рецензенти: д.е.н., проф. Т.П. Кальна-Дубінюк
к.е.н., доц. В.А. Скрипниченко

Навчальне видання

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ В ДОРАДНИЦТВІ

методичні рекомендації до вивчення дисципліни
для здобувачів другого (магістерського) рівня освіти
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальності 073 «Менеджмент»,
освітньої програми «Дорадництво»

Укладачі: КУДІНОВА Ірина Петрівна

Зав. видавничим центром

Видання друкується в авторській редакції

Підписано до друку

Ум. друк. арк. 2,3.

Наклад 50 пр.

Формат 60× 84 1/16.

Обл.-вид. арк/ 2,4.

© І.П. Кудінова, 2020
© НУБіП України, 2020

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Опис навчальної дисципліни.....	5
Програма та структура навчальної дисципліни.....	10
Теоретичний курс навчальної дисципліни.....	11
Практичний курс навчальної дисципліни.....	17
Контрольні питання, тестові завдання.....	18
Методи навчання та форми контролю.....	27
Глосарій.....	30
Список рекомендованої літератури.....	34

ВСТУП

Система інформаційно-консультаційного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників та населення набуває все більшого значення. Реалізуючи інноваційну, наукову, освітню і соціальну функції, поєднуючи науку, освіту і агропромислове виробництво, вона сприяє розвитку дорадчої діяльності в Україні, виступає каталізатором науково-технічного процесу в сільському господарстві, сприяє розповсюдженню нових знань і є необхідною в сучасних соціально-економічних умовах.

Дорадча діяльність в Україні пов'язана з наданням інформаційно-консультаційних послуг, впровадженням нових технологій, поширенням інформації та навчанням.

Проблеми навчання керівників та спеціалістів дорадчих сільськогосподарських служб нині є дуже актуальними. Праця в сучасних умовах потребує від співробітників дорадчих служб високопрофесійних знань та вмінь. До того ж достатньо високі вимоги ставить сучасне виробництво до знань та вмінь сільськогосподарських товаровиробників.

Організація навчання в дорадництві – дисципліна, яка вивчає форми, методи, принципи та прийоми навчання. Для ефективного оволодіння знаннями, уміннями та навичками дуже важливо не тільки застосовувати найоптимальніші способи навчальної роботи, а й враховувати тривалість безперервного викладу матеріалу слухачам, їх індивідуальні властивості, кількісний склад тощо.

Методичні рекомендації розроблені відповідно до програми курсу “Організація навчання в дорадництві” з метою надання методичної допомоги слухачам при вивченні даної дисципліни.

Методичні рекомендації складаються з робочої програми дисципліни, планів лекцій та семінарських занять, рефератів (фіксованих виступів) з певних проблем дорадництва, обов'язкової та додаткової економічної літератури. Нині основною формою вивчення дисципліни є самостійна робота студента на основі комп'ютеризації робочої програми. Тому в методичних вказівках достатньо уваги приділяється тестам як активним формам організації цього процесу. Автор сподівається, що ця робота значно полегшить вивчення дисципліни “Організація навчання в дорадництві”.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета дисципліни **“Організація навчання в дорадництві”** полягає у засвоєнні слухачами магістратури цілісної системи теоретичних засад організації дорадчої діяльності та формуванні у них практичних навичок з організації навчання і консультування сільських товаровиробників, формуванні знань і навичок щодо способів передачі знань в системі дорадчих служб, дидактичних принципів навчання, методики викладання під час роботи з дорослими.

Дорадництво – це нове суспільне явище, мета якого - відродити сільське господарство та забезпечити його стабільний прибутковий розвиток за допомогою специфічних методів формування нового селянина з новим типом економічного мислення, новою ринковою мотивацією та поведінкою (підвищення рівня знань та практичних навичок на основі активних методів навчання, забезпечення найновішою інтегрованою інформацією з різних сфер буття, індивідуальними практичними порадами, демонстраційними показами). Воно дає можливість цим ключовим факторам прогресу формувати нове сільськогосподарське виробництво і нове село.

Навчання – це процес або дія, яка змінює поведінку, тобто знання, навички, вміння і ставлення. Навчання суб’єктів господарювання через ділові та рольові ігри, а також через метод майстер-класу є найбільш ефективним і перспективним, тому що дає не тільки інформацію з проблеми, яка є актуальною, але й змушує суб’єкта господарювання в екстремальних ситуаціях, перебираючи різні варіанти, самому приймати оптимальні рішення.

Дисципліна **“Організація навчання в дорадництві”** також дає практичні навички для передачі знань у системі дорадчої діяльності з профілю фахівця для ефективного розвитку дорадництва.

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Галузь знань		
Освітній ступінь	Магістр	
Спеціальність	073 «Менеджмент»	
Освітня програма	«Дорадництво»	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Вибіркова	
Загальна кількість годин	120	
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота) (за наявності)	-	
Форма контролю	Екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	2	
Семестр	3	
Лекційні заняття	20 год.	
Практичні, семінарські заняття	20 год.	
Лабораторні заняття	-	
Самостійна робота	80 год.	
Індивідуальні завдання	-	
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	4 год.	

Мета навчальної дисципліни «Організація навчання в дорадництві» полягає в тому, щоб сформувати у майбутніх фахівців комплекс знань і навичок про організацію навчання в дорадництві, особливості методики викладання при роботі з дорослим населенням.

Завдання навчальної дисципліни: ознайомлення з організацією навчання; вивчення дидактичних принципів навчання; вивчення форм організації навчальної роботи в дорадництві; вивчення сучасних інформаційних технологій в роботі дорадчих служб; вивчення особливостей методики викладання при роботі з дорослим населенням; вивчення системи зворотного зв'язку при навчанні в дорадництві; вивчення методики підготовки навчальних програм в дорадництві.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- способи передачі знань в дорадництві;
- дидактичні принципи навчання;
- форми організації навчальної роботи в дорадництві;
- особливості методики викладання при роботі з дорослим населенням;
- систему зворотного зв'язку при навчанні в дорадництві;
- категорії людей, які засвоїли матеріал в дорадництві;
- навчальні методи (прийоми) навчання дорослих;
- методику підготовки навчальних програм в дорадництві;
- прийоми і методи організації проведення навчальних міроприємств.

вміти:

- кваліфіковано застосовувати дидактичні прийоми і засоби навчання при роботі в дорадництві;
- використовувати активні методи навчання при викладанні в дорадництві;
- розробляти навчальні програми для використання при навчанні в дорадництві;
- використовувати комплекс технічних засобів навчання;
- організовувати підготовку і проведення навчальних міроприємств в дорадництві;
- застосовувати на практиці систему зворотного зв'язку при навчанні в дорадництві.

Набуття компетентностей:

загальні компетентності (ЗК):

ЗК1 - Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу явищ та процесів.

ЗК2 - Здатність застосовувати отримані знання у практичних ситуаціях.

ЗК3 - Здатність застосовувати інформаційні і комунікаційні технології для пошуку та аналізу науково-технічної інформації, організації наукових досліджень та оброблення одержаних результатів.

ЗК4 - Здатність до проведення наукових досліджень на високому професійному рівні.

ЗК5 - Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, прагнення до саморозвитку.

ЗК6 - Здатність до адаптації та дії в новій ситуації, готовність нести відповідальність за прийняті рішення.

ЗК7 - Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК8 - Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблемні питання.

ЗК9 - Здатність працювати в команді та автономно.

ЗК10 - Здатність працювати в контексті міжнародної інтеграції.

ЗК11 - Здатність розробляти та керувати проектами.

ЗК12 - Здатність володіння навиками дорадчої діяльності.

ЗК13 - Здатність виявляти ініціативу та підприємливість, діяти соціально відповідально.

ЗК14 - Здатність володіння українською та щонайменше однією з іноземних мов на рівні професійного і побутового спілкування.

фахові (спеціальні) компетентності (СК):

ФК1. Знання найбільш передових концептуальних та методологічних основ в сфері дорадництва.

ФК2. Знання законодавства України та нормативно-правових актів Європейського Союзу.

ФК3. Здатність орієнтуватися в нормативно-правових актах зарубіжних країн в сфері дорадництва.

ФК4. Уміння проводити критичний аналіз, оцінку і синтез нових та складних ідей.

ФК5. Уміння розробляти та реалізовувати проекти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі соціальні, культурні, етичні та інші проблеми у сфері дорадництва.

ФК6. Наявність лідерських навичок, що передбачає:

- уміння встановлювати цілі, визначати пріоритети та орієнтири в сфері дорадництва;
- навички зі стратегічного планування;
- уміння працювати з великим обсягом інформації та здатність виконувати одночасно декілька завдань;
- уміння вести ділові переговори;
- уміння досягати кінцевих результатів.

ФК7. Уміння приймати ефективні рішення, що передбачає:

- аналіз державної політики;
- наявність необхідних знань для ефективного розподілу та використання ресурсів (людських, матеріальних, фінансових).

ФК8. Компетентності у сфері комунікації та взаємодії, що передбачають:

- уміння здійснювати ефективну комунікацію;
- уміння спілкуватися в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю для дослідження та вирішення нагальних питань сфери дорадництва;

- уміння налагоджувати і підтримувати співпрацю та партнерську взаємодію;
- уміння бути відкритим для спілкування та відкритим у провадженні професійної діяльності.

ФК9. Компетентності в сфері управління змінами, що передбачають:

- уміння формувати плани змін та покращень;
- управляти змінами та реакцією (спротивом) на них;
- проводити оцінку ефективності змін.

ФК10. Уміння управляти організацією та персоналом, що передбачає:

- організацію роботи і здійснення контролю;
- управління проектами;
- управління якісним обслуговуванням;
- мотивування;
- управління людськими ресурсами.

ФК11. Здатність демонструвати та послуговуватися в професійній діяльності та побуті особистісними компетенціями, зокрема проявляти:

- принциповість, рішучість і вимогливість під час прийняття рішень;
- системність у виконанні будь-яких завдань і обов'язків;
- інноваційність та неупередженість;
- самоорганізацію та саморозвиток;
- уміння працювати в стресових ситуаціях.

ФК13. Здатність роботи з інформацією, що включає:

- знання основ законодавства про інформацію;
- уміння працювати в умовах електронного урядування.

ФК14. Здатність до автономного прийняття рішень та їх реалізації.

ФК15. Уміння брати на себе відповідальність та нести її, зокрема в частині соціальної відповідальності за результати прийняття стратегічних рішень.

ПРОГРАМА ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ В ДОРАДНИЦТВІ»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							Заочна форма						
	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Змістовий модуль 1. Навчання та форми організації навчальної роботи в дорадництві														
Тема 1. Навчання як один з елементів дорадництва		23	4	4			15							
Тема 2. Форми організації навчальної роботи в дорадництві		14	2	2			10							
Тема 3. Концептуальні основи активного навчання в дорадництві		23	4	4			15							
Разом за змістовим модулем 1		60	10	10			40							
Змістовий модуль 2. Особливості навчальних програм в дорадництві														
Тема 1. Методика розробки навчальних програм в дорадництві		14	2	2			10							
Тема 2. Основні методи навчання в дорадництві		18	4	4			10							
Тема 3. Проведення оцінки результатів навчання		14	2	2			10							
Тема 4. Internet – технології в дорадництві		14	2	2			10							
Разом за змістовим модулем 2		60	10	10			40							
Усього годин		120	20	20			80							

ТЕОРЕТИЧНИЙ КУРС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль №1. Навчання та форми організації навчальної роботи в дорадництві

Тема №1. Навчання як один з елементів дорадчої діяльності

Роль навчання в діяльності дорадчих служб. Компоненти та стимулювання процесу навчання. Специфіка проведення лекційних і практичних занять при викладанні в системі дорадництва. Визначення потреби в навчанні в системі дорадництва. Особливості навчання дорослого населення. Категорії людей, які засвоюють матеріал при навчанні в дорадництві. Контрольні завдання.

Реферати (фіксовані виступи)

1. Особливості організації сільськогосподарської дорадчої служби в Україні.
2. Особливості організації агроконсалтингової освіти в розвинутих країнах світу.
3. Законодавче забезпечення дорадчої діяльності.
4. Розвиток дорадчої освіти в Україні.
5. Роль навчання в житті кожної людини.

Запитання для самоперевірки

1. Яка роль навчання в дорадчій діяльності?
2. Що таке дорадча діяльність?
3. Що включає навчання в дорадчих службах?
4. Які способи визначення потреб у навчанні застосовуються в дорадчих службах?
5. Для чого проводять анкетування?
6. Яка основна мета проведення SWOT-аналізу?
7. Назвіть особливості навчання дорослого населення.
8. Перерахуйте умови, які перешкоджають дорослим навчатися.
9. На які категорії поділяються слухачі за швидкістю засвоєння навчального матеріалу?
10. Що це за категорія людей “рання більшість”?

Тема №2. Форми організації навчальної роботи в системі дорадництва

Форми і методи організації навчання в дорадництві (масові, групові, індивідуальні). Технічні засоби навчання, матеріали, обладнання та інші засоби, необхідні для викладання в системі дорадчої служби. Вибір форм і строків проведення конкретного навчального заходу. Підбір приміщення для проведення навчальних заходів по лінії дорадчої служби. Підбір допоміжних засобів навчання і обладнання (копіювальна машина для оперативного розмноження матеріалів, столи та стільці для слухачів і викладачів, дошка, блокнот, проектор, аудіовізуальні засоби, відео система, кінопроектор, персональний комп'ютер з принтером, канцелярські приладдя і т.д.). Підбір слухачів. Підготовка кошторису навчального заходу. Організація розміщення і обідів слухачів. Організація виїзних занять. Підготовка навчальної програми. Підбір викладачів. Організація тиражування роздаткових матеріалів. Контрольні завдання.

Реферати (фіксовані виступи)

1. Форми навчання в дорадчій діяльності.
2. Методи навчання та їх класифікація.
3. Дистанційне навчання.
4. Активне навчання та його переваги.
5. Роль викладача при проведенні навчання в дорадчій діяльності.

Запитання для самоперевірки

1. Яка різниця між навчанням і самонавчанням?
2. Назвіть переваги дистанційного навчання.
3. Перерахуйте принципи організації навчання в дорадчій діяльності.
4. Що являють собою методи стимулювання і мотивації до знань?
5. Назвіть методи та технічні засоби активізації навчання в дорадчій діяльності.
6. Які вітчизняні і зарубіжні вчені внесли свій вклад у розвиток ідей про навчання дорослих?
7. У чому позитивні та негативні сторони в традиційних методах навчання?
8. Проаналізуйте ваше відношення та причини до навчання.
9. Що ви розумієте під “свободою навчання”?

10. Як класифікуються методи навчання в дорадчій діяльності?

Тема № 3. Концептуальні основи активного навчання в дорадництві

Суть інтерактивності в процесі навчання та її значення. Тренінгова діяльність в навчанні. Основні активні методи навчання. Форми візуалізації навчання. Важкі ситуації та учасники під час занять.

Реферати (фіксовані виступи)

1. Інтерактивність в процесі навчання.
2. Тренінгова діяльність в навчанні.
3. Дискусія та її значення в дорадництві.
4. Форми візуалізації навчання.
5. Важкі ситуації та учасники під час занять.

Запитання для самоперевірки

1. Які методи і прийоми навчання слід використовувати при застосуванні активних методів?
2. Які умови слід використовувати для ефективного використання методів активного навчання?
3. В чому полягає сутність інтерактивності в процесі навчання?
4. Назвіть основні активні методи навчання.
5. Яка різниця між активними і інтерактивними методами навчання?
6. Яке призначення ділових ігор в навчанні?
7. Які способи подолання перешкод активному навчанню Ви знаєте?
8. Для чого проводять зворотній зв'язок при навчанні?
9. Які групові поведінки учасників навчання Ви знаєте?
10. Яке значення ситуаційних ігор в навчанні?

Модуль № 2. Особливості навчальних програм в дорадництві та організація оцінки результатів навчання

Тема №1. Методика розробки навчальних програм в системі дорадництва

Аналіз ситуації, що склалася, і постановка проблеми, визначення задач навчання, вибір і аналіз цільової групи, визначення змісту навчальних заходів, підбір методів навчання, організація проведення навчальних заходів, моніторинг програми, заключна оцінка програми, складання кінцевого звіту про результати реалізації програми. Вибір форм і строків проведення конкретного навчального заходу. Підбір приміщення для проведення навчальних заходів по лінії дорадчої служби. Підбір допоміжних засобів навчання і обладнання (копіювальна машина для оперативного розмноження матеріалів, столи та стільці для слухачів і викладачів, дошка, блокнот, проектор, аудіовізуальні засоби, відео система, кінопроектор, персональний комп'ютер з принтером, канцелярські приладдя і т.д.). Підбір слухачів. Підготовка кошторису навчального заходу. Організація розміщення і обідів слухачів. Організація виїзних занять. Підготовка навчальної програми. Підбір викладачів. Організація тиражування роздаткових матеріалів. Контрольні завдання.

Реферати (фіксовані виступи)

1. Моніторинг навчання.
2. Планування процесу навчання.
3. Задачі навчання.
4. Цільова група навчання.
5. Форми для кінцевого звіту про результати реалізації програми навчання.

Запитання для самоперевірки

1. Назвіть основні етапи розробки навчальних програм у системі дорадництва.
2. Що розуміють під атмосферою для навчання?
3. Що являють собою фізичні фактори навчання?
4. Що належить до психологічних факторів навчання?
5. Що таке цільова група і для чого її формують?
6. Що передбачає організація проведення навчальних заходів?
7. Для чого визначають зміст навчальних заходів?
8. Що передбачає заключна оцінка програми навчання?
9. Для чого проводять остаточну оцінку програми навчання?
10. Чому повинні відповідати навчальні матеріали та обрані

методи навчання?

Тема №2. Основні методи навчання в дорадництві

Мозкова атака. Метод аналізу конкретних ситуацій або метод «кейс-стаді» (“case study”). Обговорення. Невеликі гуртки знання (групи “дзичання”). Заняття – обговорення із встановленням зворотного зв’язку. Лекція. Відеофільми. Семінари. Метод Tick-box. Демонстрація. День поля. Ігрова ситуація або ділова гра. Контрольні завдання.

Реферати (фіксовані виступи)

1. День поля як метод передачі інформації.
2. Правила проведення “мозкової атаки”.
3. Демонстрація як метод навчання.
4. Методика проведення “кружків знань – груп дзичання”.
5. Метод кейсів, їх суть.

Запитання для самоперевірки

1. Які основні методи навчання в інформаційно-консультаційній діяльності?
2. Розкрийте суть методу аналізу конкретних ситуацій (“case study”).
3. Дайте характеристику методу навчання “семінар”.
4. Охарактеризуйте метод навчання “ділова гра”.
5. У чому полягає суть методу “Tick-box”.
6. Наведіть приклади використання відеофільмів та відеопрограм у навчанні дорослих.
7. Назвіть методику проведення “польового дня”.
8. Назвіть методику застосування “занять-обговорень з встановленням зворотного зв’язку”.
9. Перерахуйте особливості лекції при навчанні в інформаційно-консультаційній діяльності.
10. Назвіть переваги і недоліки методу “мозкова атака”?

Тема №3. Проведення оцінки результатів навчання

Методи зворотного зв’язку, які застосовуються при проведенні навчання в дорадчій службі. Організація зворотного зв’язку при проведенні навчальних заходів в системі дорадчої служби.

Анкетування, тестування керівників і спеціалістів дорадчої служби, що навчаються за результатами навчальних заходів. Аналіз отриманих матеріалів. Виправлення виявлених недоліків в організації навчальних заходів у системі дорадництва. Контрольні завдання.

Реферати (фіксовані виступи)

1. Методи зворотного зв'язку в при навчанні в дорадництві.
2. Суть і мета зворотного зв'язку в дорадництві.
3. Види методів зворотного зв'язку в дорадництві.
4. Анкетування – як метод вивчення потреб товаровиробників.
- 5.Зворотний зв'язок і його роль при перевірці результатів навчання.

Запитання для самоперевірки

1. Що таке зворотний зв'язок у навчанні?
- 2.Як класифікують методи зворотного зв'язку в дорадництві?
3. Методика отримання інформації зворотного зв'язку при навчанні.
4. Які фактори заважають ефективному залученню слухачів у процес зворотного зв'язку?
5. Які правила рекомендовано пам'ятати викладачам при забезпеченні зворотного зв'язку?
6. Яка роль зворотної інформації у навчанні?
7. Перерахуйте критерії для забезпечення корисної зворотної інформації.
8. Вкажіть фактори, які забезпечують зацікавленість людей в оцінці.
9. Які колективні методи зворотного зв'язку ви знаєте?
10. Розкрийте суть дельфійського методу.

Тема № 4. Інтернет–технології в дорадчій діяльності

Інтернет-технології та Інтернет-ресурси в дорадчій діяльності. Мережа Internet. Основні мережні сервіси. Електронна пошта. Контрольні запитання.

Запитання для самоперевірки

1. Програма Internet Explorer: суть та використання.

2. Використання інтернет-технологій у дорадчій діяльності.
3. Що таке веб-технології?
4. Загальноукраїнські навчальні та інформаційні веб-портали: їх зміст та використання.
5. Використання нестандартних програмних продуктів (електронних підручників, розрахункових програм) продуктів у дорадчій діяльності: види, характеристика та використання.
6. Бази даних: їх створення і використання.
7. Офісна техніка: призначення та використання.
8. Програма Outlook Express: суть та використання.
9. Переваги електронної пошти.
10. Безпека в Internet.

ПРАКТИЧНИЙ КУРС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Навчання як один з елементів дорадництва	4
2	Форми організації навчальної роботи в дорадництві	2
3	Концептуальні основи активного навчання в дорадництві	4
4	Методика розробки навчальних програм в дорадництві	2
5	Основні методи навчання в дорадництві	4
6	Проведення оцінки результатів навчання	2
7	Internet – технології в дорадництві	2
	Разом	20

Практична робота № 1

«Навчання як один з елементів дорадництва»

Зміст практичної: Розглянути поняття "процесу навчання", проаналізувати його види, висвітлити визначення потреб при навчанні, зясувати основні особливості навчання дорослих.

Практична робота № 2

«Форми організації навчальної роботи в дорадництві»

Зміст практичної: Розглянути форми навчальної роботи в дорадництві.

Практична робота № 3

«Концептуальні основи активного навчання в дорадництві»

Зміст практичної: Розглянути та проаналізувати активні методи навчання в дорадництві висвітлити їх сутність та класифікувати за різними ознаками.

Практична робота № 4
«Методика розробки навчальних програм в дорадництві»

Зміст практичної: Розробка навчальної програми.

Практична робота № 5
«Основні методи навчання в дорадництві»

Зміст практичної: Розглянути та проаналізувати методи навчання в дорадництві, висвітлити їх сутність та класифікувати за різними ознаками.

Практична робота № 6
«Проведення оцінки результатів навчання»

Зміст практичної: Ознайомитись з основними методами експертної оцінки. Навчитися розробляти, аналізувати та оптимізувати анкету, проводити анкетування та обробляти анкетні дані.

Практична робота № 7
«Internet – технології в дорадництві»

Зміст практичної: Ознайомитися з Internet–технологіями в дорадництві.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ, ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Теоретичні запитання:

1. Навчання – один з важливих елементів діяльності дорадчої служби.
2. Форми організації навчальної роботи в системі дорадництва.
3. Заняття – обговорення із встановленням зворотного зв'язку.
4. Зворотний зв'язок при навчанні в дорадчій діяльності.
5. Активізація навчання в дорадчій діяльності.
6. Визначення потреб у навчанні в дорадчій діяльності.
7. Особливості навчання дорослих в дорадчій діяльності.
8. Методика проведення “презентації” при навчанні в дорадчій діяльності.
9. Активізація навчання “відкритими” і “закритими” питаннями.
10. Підготовка навчальних заходів в дорадчій діяльності.
11. Підготовка польового дня для передачі досвіду передових господарств і впровадження інновацій у сільське господарство.
12. Поділ людей на категорії при засвоєнні матеріалу в дорадчій діяльності.
13. Підготовка районної виставки.
14. Методика проведення при навчанні в дорадчій діяльності семінарів.
15. Методика проведення стратегії Tick-box.
16. Методика проведення демонстрації.
17. Методика проведення ділової гри.
18. Методика проведення “польового дня” – одного з найуніверсальніших методів у дорадчій діяльності.
19. Методика застосування відеофільмів при навчанні в дорадчій діяльності.
20. Методика застосування дистанційного навчання – як одного із виду навчання дорослих.
21. Методика отримання інформації зворотного зв'язку при навчанні в дорадчій діяльності.
22. Дайте визначення інформаційно-комунікаційних технологій.
23. Назвіть основну мету впровадження інформаційних технологій в дорадчій діяльності.
24. Які основні завдання консультанта щодо застосування інформаційних технологій у дорадчій діяльності?

25. Перерахуйте завдання, які стоять перед дорадниками щодо застосування сучасних інформаційних технологій.
26. Що являють собою супутникові телекомунікації?
27. Електронні посібники та їхні переваги.
28. Переваги та недоліки інформаційно-комунікаційних технологій.
29. Безконтактні та контактні способи передачі інформації.
30. Програма Internet Explorer: суть та використання.
31. Використання інтернет-технологій у дорадчій діяльності.
32. Що таке веб-технології?
33. Загальноукраїнські навчальні та інформаційні веб-портали: їх зміст та використання.
34. Використання нестандартних програмних продуктів (електронних підручників, довідників, розрахункових програм) продуктів у дорадчій діяльності: види, характеристика та використання.
35. Перерахуйте активні методи навчання.
36. Суть інтерактивності в процесі навчання.
37. Як класифікують активні методи навчання в інформаційно-консультаційній діяльності?
38. В чому полягає фахове самовдосконалення у тренінговій діяльності?
39. Етапи проведення дискусії.
40. Чи існують перешкоди активному навчанню? У чому їх суть?
41. Хто такі „важкі слухачі” і чи варто з ними боротися?
42. У чому суть групової ситуації „багатоглавий дракон”?
43. Бази даних: їх створення і використання.
44. Офісна техніка: призначення та використання.
45. Програма Outlook Express: суть та використання.
46. Переваги електронної пошти.
47. Безпека в Internet.
48. Використання програми Power Point.
49. Для чого використовують ефекти анімації?
50. Виставки та їх роль у процесі навчання.
51. Організація та використання фокусних груп.
52. Роль планування в роботі дорадника. Етапи планування освітніх програм.
53. Виконання освітніх заходів. Підготовка навчальної бази: ілюстративний матеріал, місце, ризики, розклад.

Тестові завдання:

Питання 1. Процес взаємодії між вивченням та навчанням залежить від поєднання таких елементів, як:

1	викладач, слухач;
2	зміст предмету, фізичне середовище;
3	навчальні матеріали та методи;
4	всі відповіді вірні.

Питання 2. Виділіть умови для навчання:

1	фізичні та психологічні фактори;
2	професіоналізм викладача;
3	мотивація слухачів;
4	зміст предмету.

Питання 3. Методи навчання повинні відповідати:

1	рівню наявних знань та досвіду слухачів;
2	визначеним завданням навчальної програми або заняття;
3	наявним умовам та середовищу, в якому проводяться заняття;
4	всі відповіді вірні.

Питання 4. Методика навчального плану передбачає наступне:

1	які знання потрібні, щоб забезпечити бажані умови;
2	які навчальні методи найкращі для викладу цього матеріалу;
3	як досягнуті цілі навчання;
4	провести оцінку процесу навчання.

Питання 5. До фізичних факторів навчання відносяться:

1	складання розкладу занять;
2	приміщення, обладнане усім необхідним для проведення заняття;
3	стимулювання слухачів до їх активної роботи над вивченням предмету;
4	доступність для спілкування незалежно від ситуації.

Питання 6. Найбільш впливовими у громаді є такі категорії людей:

1	новатори,
2	рання більшість,
3	ранні адаптори,
4	пізня більшість,
5	пасивні адаптори.

Питання 7. За категоріями людей, що сприймають зміни та інновації, людське суспільство має таку структуру:

1	новатори	А	2,5%
2	ранні адаптори,	Б	13,5%
3	рання більшість	В	34%
4	пізня більшість	Г	34%
5	пасивні адаптори.	Д	16%

Питання 8. Одним з найпоширеніших способів проведення аналізу потреб у навчанні є:

(у бланку відповідей впишіть вірну відповідь одним словом)

Питання 9. Завданням демонстрації як навчального методу в інформаційно-консультаційній діяльності є:

1	впровадження нових технологій,
2	реклама господарства чи виробника,
3	підведення підсумків роботи господарства,
4	вивчення проблем фермера.

Питання 10. Сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави це ...

(у бланку відповідей впишіть вірну відповідь одним словом)

Питання 11. В які роки і в якій послідовності відбулося прийняття Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» та введення його в дію?

1	2002 р.
2	2005 р.
3	2003 р.
4	2004 р.
5	2000 р.
6	2006 р.

Питання 12. Укажіть до якої фази відносяться етапи консультаційного процесу?

1. Підготовка	А. Розрахунки по зобов'язаннях
2. Діагностика	В. Оцінка альтернативних варіантів
3. Планування дій	С. Навчання
4. Впровадження	Д. Детальне вивчення проблеми
5. Завершення	Е. Планування завдання

Питання 13. Розподіліть методи поширення знань та інформації по групам:

А. Масові	1. Відвідування офісу служби 2. День поля 3. Виставки
В. Групові	4. Консультування за телефоном 5. Лекції, виступи 6. Семінари
С. Індивідуальні	7. Виставки 8. Публікації в пресі 9. Відвідування господарства консультантом

Питання 14. Яка мета показу відеофільмів в процесі навчання?

1	забезпечує уявлення про життя, за межами навчальної аудиторії;
2	дозволяють розглядати навколишнє середовище;
3	підвищують кругозір слухачів;
4	створюють унікальне середовище для навчання.

Питання 15. Коли був прийнятий Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»

--

Питання 16. Що відноситься до засобів навчання?

1	навчальні посібники;
2	методичні матеріали;
3	демонстраційний матеріал;
4	всі відповіді вірні.

Питання 17. В чому полягає особливість навчання дорослих?

1	активність навчання, а не просто слухання;
2	необхідність отримання інформації;
3	стимулювання бажання вчитися і пізнавати нові знання;
4	всі відповіді вірні.

Питання 18. Ділова гра, яка використовується у навчальному процесі, виконує такі функції:

1	навчальну;
2	розвиткову;
3	комунікативну;
4	всі відповіді вірні.

Питання 19. Які чинники впливають на ефективність навчання?

1	цілеспрямованість взаємодії викладача і слухача;
2	залежність ефективності навчання від мотивації та активності слухача;
3	єдності слухача і викладача;
4	всі відповіді вірні.

Питання 20. Комплекс наочних навчально-практичних заходів, проведених на невеликих земельних ділянках чи фермах приватних сільськогосподарських товаровиробників за допомогою спеціалістів-дорадників, з метою впровадження широкого розповсюдження передового досвіду, підвищення ефективності господарювання це ...

(у бланку відповідей впишіть вірну відповідь одним словом)

Питання 21. Підготовка навчального плану та матеріалів повинна базуватися на наступному:

1	визначення потреби слухачів в знаннях та вміннях;
2	розробка стратегії навчання;
3	створення системи оцінки знань;
4	всі відповіді вірні.

Питання 22. Основними функціями процесу навчання є:

1	освітня, розвиткова, виховна і функція психологічної підготовки;
2	освітня, розвиткова, виховна ;
3	освітня, виховна і функція психологічної підготовки;
4	всі відповіді вірні.

Питання 23. Наочні методи навчання – це:

1	графічні роботи;
2	демонстрування, самостійне спостереження, ілюстрування;
3	лабораторні роботи;
4	демонстрування.

Питання 24. Встановіть відповідність:

A. навчання в ІКД, B. консультування, C. мозкова атака, D. дискусія,	1. метод активізації навчання, який застосовують, якщо потрібно вирішити проблему, але недостатньо інформації про об'єкт та умови; 2. сприяння і стимулювання процесу адаптації сільського населення до нових практичних методів та реалій життя, до нових навиків та технологій; 3. це обмін ідеями і думками між різними людьми; 4. передача спеціальних знань з метою удосконалення дій.
---	--

Питання 25. Універсальний метод передачі інформації, розповсюдження нових технологій консалтинговими формуваннями це ...

(у бланку відповідей впишіть вірну відповідь одним словом)

Питання 26. Активні методи навчання –це:

1	ситуаційні завдання,
2	ділові ігри,
3	лекції,
4	дискусії,
5	мозковий шторм (атака),

Питання 27. Виберіть принципи навчання, які дозволяють досягти високої ефективності при проведенні навчання в ІКД:

1	активність слухачів;
2	практична направленість;
3	командна робота;
4	всі відповіді вірні.

Питання 28. Зворотній зв'язок – це:

1	інформація про слухачів;
2	процес передачі інформації про рівень навчання працівником;
3	потреба деяких слухачів в особливих засобах заохочення;
4	всі відповіді вірні.

Питання 29. Виділіть способи активізації уваги аудиторії:

1	образне мовлення з прикладами і ілюстраціями;
2	візуальна підтримка;
3	зміна методів подачі інформації кожні 10 хв.;
4	всі відповіді вірні.

Питання 30. Процес навчання – це:

1	засвоєння знань, умінь, навичок;
2	формування мотивів;
3	розвиток здібностей;
4	формування умінь.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Методи навчання

Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності студентів, які використовуються при вивченні дисципліни «Організація навчання в дорадництві»:

1. В аспекті передачі і сприйняття навчальної інформації:
словесні (лекція);
наочні (ілюстрація, демонстрація).
2. В аспекті логічності та мислення:
пояснювально-ілюстративні (презентація);
репродуктивні (короткі тестові контрольні).
3. В аспекті керування навчанням:
навчальна робота під керівництвом викладача;
самостійна робота під керівництвом викладача.
4. В аспекті діяльності в колективі:
методи стимулювання (додаткові бали за реферати, статті, тези).
5. В аспекті самостійної діяльності:
навчальний модуль: структурно-логічні схеми;
вибіркові тести.

Форми контролю

Форми контролю студентів, які використовуються при вивченні дисципліни «Організація навчання в дорадництві»: поточний, рубіжний і підсумковий контроль.

Поточний контроль знань є органічною частиною всього педагогічного процесу і слугує засобом виявлення ступеня сприйняття (засвоєння) навчального матеріалу. Управління навчальним процесом можливе тільки на підставі даних поточного контролю.

Завдання поточного контролю зводяться до того, щоб:

- виявити обсяг, глибину і якість сприйняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається;

- визначити недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення;
- виявити ступінь відповідальності студентів і ставлення їх до роботи, встановивши причини, які перешкоджають їх роботі;
- виявити рівень опанування навиків самостійної роботи і намітити шляхи і засоби їх розвитку;
- стимулювати інтерес студентів до предмету і їх активність у пізнанні.

Головне завдання поточного контролю - допомогти студентам організувати свою роботу, навчитись самостійно, відповідально і систематично вивчати усі навчальні предмети.

Рубіжний (тематичний, модульний, блоковий) контроль знань є показником якості вивчення окремих розділів, тем і пов'язаних з цим пізнавальних, методичних, психологічних і організаційних якостей студентів.

Рубіжний контроль може проводитись усно й письмово, у вигляді контрольної роботи, індивідуально або у групі.

Підсумковий контроль студентів проводиться з метою оцінки їх знань і навиків з дисципліни. Основна мета - встановлення дійсного змісту знань студентів за обсягом, якістю і глибиною і вміннями застосовувати їх у практичній діяльності.

Основними формами контролю знань студентів є контроль на лекції, на практичних заняттях, у позааудиторний час, на консультаціях і екзамені.

Контроль на лекції проводиться як вибірково (усне опитування студентів) так із застосуванням тестів (за раніше викладеним матеріалом).

Поточний контроль на лекції покликаний привчити студентів до систематичної проробки пройденого матеріалу і підготовки до майбутньої лекції, встановити ступінь засвоєння теорії, виявити найбільш важкі для сприйняття студентів розділи з наступним роз'ясненням їх.

Контроль у позааудиторний час.

1. Перевірка конспектів лекцій і рекомендованої літератури.
2. Перевірка і оцінка рефератів по частині лекційного курсу, який самостійно пророблюється.
3. Індивідуальна співбесіда зі студентом на консультаціях.

Консультації. Мета консультацій - допомогти студентам розібратись у складних питаннях, вирішити ті з них, у яких студенти самостійно розібратись не можуть. Одночасно консультації надають можливість проконтролювати знання студентів, скласти правильне уявлення про перебіг і результати навчальної роботи.

Екзамен. Підсумкова форма контролю знань студентів. Стандартизований контроль знань (тестовий).

**Розподіл балів за окремими елементами змістових модулів та
методи поточного контролю успішності навчальної роботи
студентів
(форма підсумкового контролю – екзамен)**

Оцінювання знань студента відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл. 1 «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України» (наказ про уведення в дію від 27.12.2019 р. № 1371)

Рейтинг студента, бали	Оцінка національна за результати складання	
	екзаменів	заліків
90-100	Відмінно	Зараховано
74-89	Добре	
60-73	Задовільно	
0-59	Незадовільно	Не зараховано

Для визначення рейтингу студента (слухача) із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи $R_{\text{нр}}$ (до 70 балів): $R_{\text{дис}} = R_{\text{нр}} + R_{\text{ат}}$.

ГЛОСАРІЙ

Активне навчання – це процес передачі знань та навичок дорослому населенню у доступній для нього формі із використанням нетрадиційних методів управління.

Анкетування – метод збору інформації для виявлення конкретних фактів за допомогою великого кола осіб.

Атракція – виникнення привабливості однієї людини до іншої при спілкуванні.

Вебінар - це «віртуальний» семінар, організований за допомогою Інтернет-технологій.

Використання інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

Внутрішні консультанти – спеціалісти з економіки та управління, які працюють у штаті будь-якої організації.

Групові методи – передача інформації за допомогою лекцій, ділових дискусій, виступів, демонстрації, днів поля тощо.

Демонстраційні господарства – суб'єкти господарської діяльності різних форм власності та господарювання, досвід яких використовується при здійсненні сільськогосподарської дорадчої діяльності для демонстрації прогресивних підходів господарювання у звичайних умовах.

Демонстраційні покази – це конкретні покази конкретних переваг прогресивних методів господарювання безпосередньо у демонстраційних господарствах в умовах їх повсякденної діяльності із активним залученням власників цих господарств.

Дискусія – обмін ідеями і думками між різними людьми.

Дистанційне навчання – це цілеспрямований процес взаємодії викладача та учня, що базується на використанні традиційних і нових інформаційних, телекомунікаційних технологій і технічних засобів.

Ділова гра – рішення якої-небудь ситуації (проблеми товаровиробника) в неформальній обстановці.

Дорадництво – нове суспільне явище, мета якого відродити сільське господарство та забезпечити його стабільний прибутковий розвиток.

Дорадчі послуги – послуги, надані в процесі сільськогосподарської дорадчої діяльності.

Експрес-аналіз – аналіз сукупності показників, зібраних і опрацьованих за короткий проміжок часу, які дозволяють об'єктивно оцінити стан підприємства.

Екстенши – поширення знань.

Електронна пошта – перспективний спосіб передачі інформації з електронних носіїв за допомогою засобів телекомунікацій.

Емпатія – розуміння почуттів іншої людини.

Зовнішні консультанти – незалежні консультаційні фірми або окремі консультанти, які надають послуги клієнтам на договірних умовах.

Інтерактивні методи навчання – методи, які спонукають до роздумів і розумового дослідження тих, хто навчається.

Індивідуальні методи – передача інформації за допомогою безпосередніх міжособистісних контактів.

Інформаційний листок – публікації для окремої групи клієнтів.

Інформаційні технології – це система методів і способів збору, накопичення, зберігання, пошуку, обробки і розповсюдження інформації, за допомогою яких забезпечується перехід практики управління, регулювання матеріального виробництва, наукових досліджень на індустріальний рівень.

Інформація – документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі.

Комунікація – процес передачі інформації від однієї людини до іншої або групи людей.

Консалтинг – це діяльність із надання порад і рекомендацій з певних окремих проблем незалежними експертами на ринкових умовах.

Консалтингова послуга – інтелектуальний продукт, що залишається у клієнта після завершення консультування.

Консультанти – висококваліфіковані фахівці, що спеціалізуються на наданні конкретних агроконсалтингових послуг.

Консультування – надання порад, орієнтованих на практичні потреби конкретного споживача з чітко визначених проблем із пропозицією альтернативних рішень.

Коучинг – це сфокусований на рішенні, орієнтований на результат, систематичний процес співробітництва, в ході якого коуч (керівник, професіонал) сприяє покращенню виконання.

Масові методи – різні види інформування товаровиробників за допомогою засобів масової інформації, інформування через Інтернет, виставки, буклети, аудіо- і відеокасети, плакати на магістралях тощо.

Мозкова атака – метод активізації навчання, який застосовується тоді, коли є проблема, яку необхідно вирішити, але недостатньо інформації про об'єкт та умови.

Невербальне спілкування – це “мова поз і жестів”.

Об'єкт сільськогосподарської дорадчої діяльності – сільське населення та господарства всіх організаційно-правових форм.

Послуга – це дія, що дає можливість у чомусь допомогти замовнику (користувачеві інформаційно-консультаційної служби).

Прийоми психологічного впливу – переконання, наслідування, залучення, спонукування, метод Сократа, похвала, порада та інші.

Проект технічної допомоги – допомога з розвинутих країн світу, мета якого створення та фінансування сумісного проекту розвитку дорадчої діяльності у сільському господарстві України.

Рольові ігри – це навчальна техніка, коли учасники та учасниці, не маючи сценарію, розігрують яку-небудь ситуацію перед цілою групою.

Рефлексія – це розумовий процес, який в ситуації навчання спонукає учасників та учасниць мислити усвідомлено для проведення подальшого аналізу інформації, оцінки її точності та підведення відповідних висновків.

Сільськогосподарська дорадча діяльність – сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб сільськогосподарських товаровиробників і сільського населення у підвищенні рівня знань та удосконаленні практичних навичок ведення прибуткового господарювання, поліпшення добробуту та розвиток соціальної сфери села.

Сільськогосподарська дорадча служба – юридична особа, яка здійснює сільськогосподарську дорадчу діяльність і внесена до Державного реєстру сільськогосподарських дорадчих служб.

Сільськогосподарський дорадник – фізична особа, яка на професійній основі проводить сільськогосподарську дорадчу діяльність і має відповідну кваліфікацію та пройшла атестацію.

Суб'єкти сільськогосподарської дорадчої діяльності – фізичні та юридичні особи, які здійснюють сільськогосподарську дорадчу діяльність.

Тренінг – форма активного навчання, мета якого - передовсім передача психологічних знань, а також розвиток та формування певних умінь, навичок та життєвих компетенцій.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Закон України “Про сільськогосподарську дорадчу діяльність” від 17 червня 2004 р. № 1807 – IV. // Урядовий кур’єр. – 2004. – 23 червня.
3. Ковальчук Г.О. Організація навчання з економіки: Навч. посібник. – К.: Київський національний економічний університет, 2002. – 305 с.
4. Козаков В.А., Лісун Н.Р., Ковальчук Г.О. та ін. Сучасні тренінгові методи. Проект за програмою TACIS... - К., 1996. – 460 с.
5. Костриця Р.Л., Свистун В.І., Ягупов В.В. Ділові ігри в підготовці фахівців до управлінської діяльності: Навчально-методичний посібник. – К., 2005. – 54 с.
6. Кулицький С.П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління: Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2002. – 224с.
7. Кудінова І.П. Організація навчання в інформаційно-консультаційній діяльності: Навч. посібник. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 228 с.
8. Кудінова І.П. Методичні вказівки для самостійної роботи при вивченні курсу “Організація навчання в інформаційно-консультаційній діяльності” слухачами магістратури спеціалізації “Інформаційно-консультаційне забезпечення в АПК”. – К. Видавничий центр НУБіП України, 2013. – 35 с.
9. Кудінова І.П. Методичні вказівки для вивчення курсу “Організація навчання в дорадництві” слухачами магістратури спеціальності 8.18010004 «Дорадництво».- Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 32 с.
10. Кальна-Дубінюк Т.П., Корінець Р.Я., Кудінова І.П., Рибак Л.Х., А.С. Хвалінська. Словник-довідник з дорадництва. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2008. – 208 с.
11. Кальна-Дубінюк Т.П., Кудінова І.П., Рибак Л.Х., Корінець Р.Я. Навчальний посібник для дистанційного навчання "Сільськогосподарська дорадча діяльність" - Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. - 359 с.
12. Маковецкий В.В., Ромаданова И.Н. Обучение в деятельности информационно-консультационной службы АПК: Учебно-методическое пособие. – М.: TACIS, 2004. – 112 с.

13. Організація інформаційно-консультаційної діяльності: Навчальний посібник / За ред. М.Ф. Кропивка. – Агроконсалт, 2004. – 348 с.
14. Основи аграрного консалтингу: Підручник / М.Ф. Кропивко, Т.П. Кальна-Дубінюк, М.Ф. Безкровний, І.М. Криворучко. – К.: Освітня книга, 2006. – 224 с.
15. Лузан П.Г. Методи і форми організації навчання у вищій аграрній школі: Навчальний посібник. –К.: Аграрна наука, 2003. – 224 с.
16. Програма навчальної дисципліни “Організація навчання в інформаційно-консультаційній діяльності” // Кропивко М.Ф., Кудінова І.П., Середа Л.М. – Київ: “Аграрна освіта”, 2011. – 15 с.
17. Сільськогосподарська дорадча діяльність. Навч. посіб. / Кудінова І.П., Бесчастна М.В. - К.: «КОМПРИНТ», 2015. – 490 с.
18. Кальна-Дубінюк Т.П. Сільськогосподарська дорадча діяльність. Навч.посіб. для дистанційного навчання / Т.П. Кальна-Дубінюк, І. П. Кудінова, Л. Х. Рибак, Л. М. Середа – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 350 с.
19. Формування та розвиток системи дорадництва в Україні: Монографія / Т.П. Кальна-Дубінюк, І.П. Кудінова, Л.Х. Рибак, С.І. Мосіюк, В.В. Самсонова, О.А. Локутова, Р.Я. Корінець, Л.М. Сокол, М.В. Бесчастна. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 332 с.

Додаткова

1. Карамушка Л.М. Психологія управління: Навчальний посібник. – К.: Міленіум, 2003. – 158 с.
2. Лауш П.В., Кухаренко В.С., Орищенко С.Б. Організація практичного навчання: Навчальний посібник/ - К.: Урожай, 1996. – 192 с.
3. Теорія та практика дорадництва (планування та втілення програм екстенш): Навчальний посібник . – Вінниця: Консоль, 2004 – 240 с.
4. Як навчатись? Методи планування, організації та оцінювання власного навчання: Методичний посібник. / І.М. Поліщук. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2004. – 84 с.
5. Ban A.W.,Hawkins H.S. Agricultural Extension. Second edition. Blackweel Science LTD, Oxford, 1996. – 294 p.
6. Kalna-Dubinyuk T.P., Jonnson S.R. The Development of Extension Service in Ukraine and the Worldwide experience. – К.: Agrarna nayka, 2005. – 200p.

7. Tlektov I. Espolov, Stanley R. Johnson, Zhenisbek Zh. Suleimenov, Tetyana Kalna-Dubinyuk, Aliya Arynova "Extension in Kazakhstan and the Experience of the USA: Lessons from a Working National Model". - USA. - 2012. - 122 p.

Інтернет-джерела

1. Офіційний сайт Президента України. – Режим доступу: www.president.gov.ua.

2. Офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

3. Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

4. Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні. – Режим доступу: <http://www.municipal.gov.ua/>.

5. Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс. – Режим доступу: <http://zir.minrd.gov.ua/>.

6. Аграрний сектор України. – Режим доступу: www.agroua.net.

7. Міжнародна асоціація з консалтингу та освіти. – Режим доступу: www.aiaee.com

8. Європейська асоціація з консалтингу та освіти. – Режим доступу: www.esee.com